

Zitierhinweis

Bůžek, Václav : recension de : Pavel Marek, Pernštejnské ženy. Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2018, dans : Český časopis historický, 2019, 1, p. 181-186, DOI: 10.15463/rec.758966080

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

institucím. Poskytuje na poměrně malém prostoru solidní zhuštěnou informaci o raně novověkém polském parlamentarismu (bohužel bez potřebné výběrové bibliografie), která je díky paralelnímu anglickému textu otevřena i širokému okruhu zahraničních čtenářů. Získá si je rovněž kvalitními reprodukcemi dobových vyobrazení sněmovních scén a klíčových osobností, stejně jako ukázkou diplomatických a narativních pramenů.

Jaroslav Pánek

Pavel MAREK

***Pernštejnské ženy. Marie Manrique de Lara a její dcery
ve službách habsburské dynastie***

Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2018, 498 s., ISBN 978-80-7422-641-0.

Volbou tématu dokázal Pavel Marek vystihnout jeden z vědecky velmi nosných směrů bádání o dějinách šlechty 16. a počátku 17. století, který zvláště v posledních desetiletích nezůstával stranou pozornosti historiček a historiků.¹ Autor recenzované monografie si byl dobře vědom skutečnosti, že nadnárodní sňatkové aliance, k nimž upřel svůj dlouhodobý vědecký zájem, otevírají badatelům dveře k poznání širších dějinných souvislostí mocenského, náboženského a kulturního významu urozených osob vstupujících do těchto manželských svazků. Aby mohl sledovat dopad sňatků v naznačeném společenském kontextu, musel uvážlivě vybírat mezi šlechtickými rody Království českého, které by splňovaly očekávaná kritéria výzkumu. Přitom nemohlo jít pouze o četnost nadnárodních manželských aliancí v jednom šlechtickém rodě, ale také o vypovídací hodnotu a jazykovou přístupnost dochovaných písemností, které doprovázely manželství urozených osob z různých evropských zemí. S ohledem na autorovu výtečnou znalost španělštiny a italštiny,

1 Aspoň výběrově srov. Charlotte FRITZOVÁ – Jindřich RŮŽIČKA, *Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna (1555)*, Sborník prací východočeských archivů 3, 1975, s. 63–77; Margret LEMBERG, *Im Studel der böhmischen Ständekatastrophe. Das unvollendete Verlöbniß des Albrecht Johann Smiřický mit Amelie Elisabeth von Hanau und der Kampf um das Erbe*, Bohemia 35, 1994, s. 1–44; Jaroslav PÁNEK, *Der böhmische Vizekönig Wilhelm von Rosenberg und seine deutschen Eben*, in: Sabine Tanz (ed.), *Mentalität und Gesellschaft im Mittelalter. Gedenkschrift für Ernst Werner*, Frankfurt am Main 1994, s. 271–300; Petr VOREL, *Pernštejnská svatba v Prostějově roku 1550*, Časopis Matice moravské 114, 1995, s. 135–158; Václav BŮŽEK, *Aliance Rožmberků, Zrinských ze Serynu a Novohradských z Kolovrat na počátku 17. století*, Jihočeský sborník historický 65, 1996, 10–25; Václav BŮŽEK – Géza PÁLFFY, *Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I.*, Český časopis historický 101, 2003, s. 542–581; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA, *Schwäbische und badische Grafentöchter als Ehefrauen von südböhmischen Adeligen zu Beginn der habsburgischen Regierung im Königreich Böhmen*, Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte 71, 2012, s. 213–227; V. BŮŽEK, *Die Heirat Joßts III. von Rosenberg und Annas von Roggendorf. Zur Gestaltung übernationaler verwandtschaftlicher Verhältnisse des Adels aus den böhmischen und österreichischen Ländern*, Jahrbuch der Gesellschaft für Landeskunde und Denkmalpflege Oberösterreich 160, 2015, s. 119–137; TÝŽ, *Die Ungnads von Sonnegg – der lutherische Adel in der Habsburgermonarchie um die Mitte des 16. Jahrhunderts*, Opera historica 18, 2017, s. 221–237.

kterou prokázal již ve svých dřívějších vědeckých pracích,² bylo možné očekávat, že soustředí svou badatelskou pozornost ke sňatkům českých šlechticů a šlechtiček s urozenými protějšky, které pocházely z Apeninského či Pyrenejského poloostrova. Tomu odpovídalo tematické zaměření a obsahové pojetí několika nepřehlédnutelných přípravných studií, které Pavel Marek publikoval v nedávné době.³

Jestliže se autor rozhodl pro Vratislava z Pernštejna a Marii Manrique de Lara, kteří uzavřeli sňatek v září 1555, byla jeho volba neobyčejně šťastná přinejmenším ze dvou důvodů. Předně mohl využít dosavadních vědeckých poznatků zvláště o hospodářských a politických dějinách pánů erbu zubří hlavy, které uvedl do moderní historiografické tvorby Petr Vorel.⁴ Jelikož autor prvních synteticky pojatých dějin pánů erbu zubří hlavy pracoval zvláště s prameny uloženými v českých a moravských archivech, bylo možné předpokládat, že hledání odpovědi na další otázky spjaté s mocenským postavením tohoto šlechtického rodu nebude myslitelné, zvláště s ohledem na sňatky dcer narozených v manželství Vratislava z Pernštejna a Marie Manrique de Lara, bez výzkumu pramenů v zahraničí. Zatímco Marie Ryantová nedokázala v biografii o Polyxeně Lobkovické z Pernštejna nabízenou vědeckou příležitost využít, neboť v zásadě s výjimkou hospodářských záležitostí jen shrnula nebo upřesnila poznatky starší odborné literatury a naprosto rezignovala na vlastní výzkum v zahraničních archivech,⁵ postupoval Pavel Marek zcela odlišně. Heuristické těžiště svého výkladu o soužití Vratislava z Pernštejna s Marií Manrique de Lara a manželství jejich dcer opřel o doslova impozantní znalost pramenů uložených zvláště ve španělských a italských archivech. Svým heuristickým záběrem jednoznačně prokázal, že v současnosti je mezi českými historiky a historiky nejlepším znalcem písemností ke středoevropským dějinám 16. a počátku 17. století, které se nacházejí v archivních fondech a sbírkách především na Apeninském a Pyrenejském poloostrově.

Druhý důvod volby tématu Markovy knihy, který považují rovněž za velmi šťastný, nesouvisí pouze s heuristikou, ale s celkovou koncepcí práce a interpretačními schopnostmi jejího autora. Pavel Marek hledal odpovědi na otázky, které výrazně překračovaly tradiční půdorys svateb jako projevu šlechtické každodennosti v pojetí české historické vědy. S dobrou znalostí teoretické literatury, zvláště pak děl psaných v románských jazycích,

2 Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005 (= Prameny k českým dějinám, řada B, svazek 1); TÝŽ, *La embajada española en la corte imperial 1558–1641. Figuras de los embajadores y estrategias clientelares*, Praha 2013.

3 Pavel MAREK, *Dcery Marie Manrique de Lara. Pernštejnské ženy jako prostřednice mezi střední Evropou a románským světem*, Dějiny a současnost 34, 2012, č. 8, s. 36–38; TÝŽ, *Španělský královský dvůr očima české šlechtičky Luisy z Pernštejna v procesu politické a kulturní komunikace mezi Prahou, Vídní a Madridem*, Folia historica bohemica 27, 2012, s. 7–39; TÝŽ, *Ve službách císařovny. Jana z Pernštejna ve světle své korespondence uložené v archivu vévodů z Alby*, Český časopis historický 114, 2016, s. 919–940.

4 Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 1999, 2012.

5 Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, Praha 2016.

rekonstruoval prostřednictvím sňatkových aliancí v pernštejnském rodě cesty urozených žen k habsburským dvorům a jejich klientským sítím, katolické zbožnosti a novým kulturním podnětům. Jelikož pracoval především s korespondencí, mohl hluboko pronikat ke zvratům v myšlení Marie Manrique de Lara i jejich dcer a k poznání jejich jednání za konkrétních životních situací. To přivedlo autora k odhalování spleťtých vztahů ve fraucimorech habsburských dvorů a rezidencích španělských i italských vévodů, které se staly novým domovem mladých pernštejnských nevěst. Aby autor dokázal pochopit jejich chování v cizím prostředí, musel se vypořádat s neobyčejně složitými genealogickými souvislostmi příbuzenských vztahů, projevy mentality i zbožnosti a soukolím lokálních mocenských konfliktů ve Španělsku a italských státech.

Při studiu těch částí Markovy knihy, v nichž se znalostí pramenů velmi přesvědčivě vylíčil průběh lokálních mocenských konfliktů na Apeninském a Pyrenejském poloostrově v pojetí manželů pernštejnských nevěst, si recenzent nemůže odpustit otázku, proč česká historická věda stále ještě přinejmenším badatelsky a institucionálně rozlišuje to, co jsou české, evropské a světové dějiny, a nehledá jako východisko jejich interpretace obecně vymezená témata, která překračují pomyslné hranice? Pavel Marek znovu dokázal, že heuristicky široce ukotvená a metodicky i obsahově promyšlená interpretace nadnárodních sňatkových aliancí v jednom šlechtickém rodě může vtáhnout badatele z českého prostředí do dějin vzdálených evropských končin, jejichž původní výklad vysoce překračuje obvyklou faktografickou tříšť ve výpovědi standardních příruček, které vznikají v dílnách českých dějepisců evropských dějin.⁶ Vzhledem k volbě tématu a jeho uchopení autor současně představil jednu z badatelsky perspektivních cest, která přivádí historičky a historiky ke střediskům moci v obou větvích habsburské dynastie a poodhaluje projevy chování urozených osob, které patřily k podporovatelům jejich jednotné rodové politiky.

Přestože autor zcela logicky rozdělil svou práci do tří velkých oddílů, jež dále členil na dílčí kapitoly obdařené poněkud málo výstižnými nadpisy, není mi jasné, proč do knihy nezařadil aspoň stručný úvod, v němž mohl s kritickým nadhledem podrobněji seznámit čtenáře s dosavadním stavem poznatků ke zvolenému tématu, vypovídací hodnotou použitých pramenů a předestřít s teoretickou oporou směrodatných prací základní pilíře koncepce svého díla. Chybějící úvod nemohla po obsahové stránce nahradit krátká předmluva, v níž autor stručně objasnil motivy vedoucí k napsání knihy a poděkoval kolegyním a kolegům, kteří mu poskytovali odborné konzultace a byli mu nápomocni v archivech a knihovnách.

Stejně rozpaky bohužel vyvolává absence závěru knihy nebo aspoň autorova pokusu o shrnutí nových poznatků, kterých rozhodně nebylo málo. S ohledem na povahu nadnárodních sňatkových aliancí dcer Vratislava z Pernštejna a Marie Manrique de Lara bych očekával zvláště v závěru knihy vzájemné srovnání jednotlivých sňatků, hledání

6 Mám na mysli především pojetí raně novověkých dějin ve většině faktografických příruček zvláště evropských zemí, které vycházejí v ediční řadě Dějiny států v Nakladatelství Lidové noviny. Zcela odlišný vědecký přístup ukázala kupříkladu ve své studii Irena KOZMANOVÁ, „Čest a reputace tohoto státu“. *Nizozemská republika na fóru dvorské veřejnosti v polovině 17. století*, Opera historica 17, 2016, s. 178–200, v níž čerpala ze své disertační práce.

společných a protikladných rysů v chování a jednání hlavních akterek a jejich manželů či kupříkladu autorovu úvahu nad jejich místem v klientských sítích habsburských císařoven a španělských královen. Za úvahu by jistě stálo, pokud by mohl Pavel Marek shrnujícímu pohledu na téma knihy ve srovnávací perspektivě věnovat rozsáhlejší studii ve světovém jazyce, která by seznámila s pozoruhodnými výsledky jeho původního bádání evropské historičky a historiky.

Přestože v prvním oddíle knihy sehrály hlavní roli životní osudy Marie Manrique de Lara, shromáždil autor řadu zcela nových poznatků o politickém rozhledu, o mocenském vlivu na habsburských dvorech a o zahraničních cestách jejího manžela Vratislava z Pernštejna, jež nabízejí badatelům jedinečný pohled na dříve neznámé či skryté stránky jeho všestranně zajímavé osobnosti, které zůstávaly stranou dosavadní pozornosti badatelů. Pohled na politické kroky nejvyššího kancléře Království českého „z druhé strany“, který uplatnil autor recenzované knihy, vybízí k vážnému zamyšlení, zda již nedozrál čas k tomu, aby s oporou ve starší literatuře a nově představených poznatcích nezačal vznikat první moderní životopis Vratislava z Pernštejna. Jestliže by se chtěl role autora jeho biografie ujmout právě Pavel Marek, soudím, že má k této nelehké práci široké heuristické znalosti, jazykové předpoklady a potřebné vědecké schopnosti přemýšlet o životních skutečích této osobnosti v interpretačních souvislostech výrazně překračujících hranice dějin českých zemí a střední Evropy.

Vedle Marie Manrique de Lara a Vratislava z Pernštejna přivedl Pavel Marek v prvním oddíle své knihy čtenářky a čtenáře do bezprostřední blízkosti císařovny Marie Habsburské, manželky Maxmiliána II. Ačkoli fraucimor na jejím dvoře představoval pro Marii Manrique odrazový můstek ke sňatku a následné společenské kariéře, autor sledoval životní osudy patronky a její někdejší dvorní dámy až do jejich smrti. Velmi přesvědčivě vykreslil politické a duchovní poslání zbožné císařovny, jež byla v očích španělských Habsburků a Svatého stolce zárukou katolické víry na Maxmiliánově dvoře ve Vídni. Tím, že se autorovi knihy podařilo proniknout k obsahu komunikace císařovny a jejích klientek, podstatně rozšířil i poznatky o duchovním a politickém životě Maxmiliána II., které dosavadnímu bádání zůstávaly spíše utajeny. Stranou autorova zájmu však neměla zůstat stručná studie Alexandera Kollera, v níž autor sestavil obraz Marie Habsburské zejména podle výpovědí papežských nunciů. Jejich pohled výmluvně doplňují poznatky, které Pavel Marek získal především ze španělských pramenů.⁷ Lze s jistotou předpokládat, že budoucí tvůrci moderních biografí Maxmiliána II. či Marie Habsburské se neobejdou bez znalosti Markovy práce o perňštejnských ženách, zvláště o Marii Manrique de Lara, jež

7 Alexander KOLLER, *Maria von Spanien, die katholische Kaiserin*, in: Bettina Braun – Katrin Keller – Matthias Schnettger (edd.), *Nur die Frau des Kaisers? Kaiserinnen in der Frühen Neuzeit*, Wien 2016 (= Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Band 46), s. 85–97. Souběžně s prací Pavla Marka publikovala závaznou rozpravu k tématu katolické zbožnosti na dvorech habsburských arcikněžů Julia HODAPP, *Habsburgerinnen und Konfessionalisierung im späten 16. Jahrhundert*, Münster 2018 (= Reformationsgeschichtliche Studien und Texte, Band 169).

neodmyslitelně patřily k jejich dvorům a zanechaly písemná svědectví o málo známých stránkách života císařské rodiny.

Úskalím pro některé čtenáře druhého a třetího oddílu recenzované knihy, v nichž autor představil životní osudy dcer, narozených v manželství Vratislava z Pernštejna a Marie Manrique de Lara, může být přesycenost textu líčením jejich složitých genealogických vazeb především se zahraniční šlechtou. Tyto části měly být přesunuty spíše do poznámkového aparátu nebo přehledů v přílohách. Navzdory nepřiliš jasným názvům je třeba naopak ocenit Markovo pojetí jednotlivých kapitol v těchto dvou oddílech knihy, v nichž upozornil na okolnosti sňatků perňštejnských nevěst, sledoval jejich měnící se místo v rodě pánů erbu zubří hlavy, věnoval pozornost mateřské roli manželek a politickému významu nevěst v klientských a komunikačních sítích jejich manželů a habsburských vládců.

Autor podle vlastního vyjádření nechtěl věnovat významnější pozornost Polyxéně z Pernštejna, která se provdala nejprve za Viléma z Rožmberka a později za Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. Navzdory tomu tvoří její životní osudy a měnící se místo v perňštejnském rodě po smrti matky nosnou osu jeho líčení. Zevrubnější poznání jejích kroků a chování za českého stavovského povstání a po jeho porážce přinesou v nejbližší době nově vytěžená svědectví písemností uložených především v německých archivech, které zůstávaly prozatím stranou badatelského zájmu českých historiček a historiků.

Jestliže Pavel Marek může opřít svůj výklad o životních osudech dalších dcer narozených v manželství Vratislava z Pernštejna a Marie Manrique de Lara především o výpověď španělských a italských pramenů, přichází se zcela novými poznatky, které dokáže interpretovat v širokých politických a kulturních souvislostech. To platí ve druhém a třetím oddílu jeho práce o soužití Jany z Pernštejna a Fernanda de Aragón y Gurrea, pátého vévody z Villahermosy, Alžběty z Pernštejna a Albrechta z Fürstenberka, Františky z Pernštejna a Andrey Mattea Acquavivy d'Aragona, knížete z Caserty, Bibiany z Pernštejna a Francesca Gonzagy di Castiglione delle Stiviere či o osudu neprovdané Luisy z Pernštejna, která se rozhodla pro řeholní život. Pokud dochované prameny vypovídaly o mateřství mladých perňštejnských nevěst, o jejich manželském soužití nebo o politické roli po boku svých mužských protějšků příliš útržkovitě, dokázal si autor knihy poradit vhodným zařazením obecněji pojatého výkladu, údajů o příbuzenstvu nebo o aktuální politické situaci. To svědčí o tvůrčích schopnostech autora a jeho řemeslných dovednostech.

S dílčí výhradou k přemíře genealogických souvislostí a málo výstižným názvům kapitol ve druhém a třetím oddílu napsal Pavel Marek svou knihu čtivě, střídavě, srozumitelně, bez pravopisných, stylistických a faktografických prohrěšků. Pokud se rozhodl pro opakování již dříve v práci sdělených poznatků, šlo o zcela funkční přístup nezbytný k tomu, aby čtenáři neztratili potřebnou návaznost pro pochopení životních osudů jednotlivých perňštejnských žen, které autor líčil v chronologickém pojetí knihy s přestávkami. Pečlivě vybrané obrázky doprovodily věcné popisky, které přinesly nové poznatky nebo vizuálně potvrdily to, co autor napsal v textu. Kniha splnila vysoké nároky také po redakční a typografické stránce.

Přestože Pavel Marek chtěl ve své knize podat výpověď o perňštejnských ženách, jak uvádí hlavní nadpis jeho práce, podal především vynikající svědectví o politických vztazích

a klientských sítích mezi rakouskou a španělskou větví Habsburků ve druhé polovině 16. a počátkem 17. století očima Marie Manrique de Lara a jejích dcer narozených v manželství s nejvyšším kancléřem Království českého, které šířily představy jednotné habsburské politiky. Tím beze zbytku naplnil zvláště obsah upřesňujícího podtitulu svého díla. Nadnárodní sňatkové aliance se autorovi nestaly pouhým objektem ke zkoumání genderových kategorií, ale v jeho pojetí naopak představovaly velmi vhodně zvolenou cestu k interpretaci nových faktografických poznatků zásadního vědeckého významu z politických, náboženských a kulturních dějin. Předložené výsledky Markova vědeckého úsilí výrazně obohatily dosavadní stav bádání o urozených osobách a současně naznačily nové výzkumné cesty k dějinám habsburských dvorů jako střediskům moci, katolické víry, míst politické a kulturní komunikace i symbolické reprezentace vládců počátkem novověku.⁸

Václav Bůžek

Rudolf SVOBODA

Johann Prokop Schaffgotsch. Das Leben eines böhmischen Prälaten in der Zeit des Josefinismus

(= Beiträge zur Kirchen- und Kulturgeschichte, Bd. 25)

Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag 2015, 343 s., ISBN 978-631-65740-9.

Recenzovaná publikace je překladem českého vydání knihy z roku 2009.¹ Bohužel nebyl v této nové verzi aktualizován ani obsah, ani přehled bádání, ani bibliografie. Myslím, že kniha, která usiluje o úspěch na mezinárodním poli, by také neměla začínat větou „Der erste Bischof von Budweis, Johann Prokop Schaffgotsch (1748–1813), ist zweifellos eine grosse Gestalt der Geschichte Südböhmens“ (s. 11). Práce svým významem přesahuje regionální dějiny jižních Čech, ale tento přesah je třeba umět vyjádřit. Autor přece začlenil do biografie i přínosné pasáže o typologii josefinských biskupů, které překračují regionální kontext. Ty zůstávají cenné i po letech od prvního vydání.

Knihy je uvedena širokým výkladem obecnějšího kontextu josefinské církevní reformy, započaté již v epoše Marie Terezie. Zde je, dle mého názoru, nešťastné, že autor staví výklad na abstraktně pojatých duchovních proudech (konciliarismus, galikanismus, jansenismus, febronianismus), které jsou uměle vytvořené, a průběh reformní diskuze se s jejich pomocí nedá rekonstruovat. Klíčový proud jansenismus je pak pojat bez přihlédnutí k zásadní práci Petera Herscheho a jeho kritériím, což je škoda.² Při výkladu o josefinismu zůstává autor poplatný Maasseho tezi o zásadní úloze Milánska a Kounice. Je nekritický k Eduardu Winterovi a zřejmě neprohlédl ideologickou motivaci díla, které Winter vytvořil coby člen NSDAP v roce 1943 a posléze marxisticky přepracoval v době působení

8 Srov. V. BŮŽEK, *Drogi do poznania historii Habsburgów w czeskich naukach historycznych*, Kwartalnik Historyczny 125, 2018, s. 471–481.

1 Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop Schaffgotsche: první biskup českobudějovický*, Brno 2009.

2 Peter HERSCHE, *Der Spätjansenismus in Österreich*, Wien 1977.